Nostra Senyora de Sarrià, a Malta

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 01-11-2019

L'Església de Nostra Senyora de Sarrià, de Floriana, a Malta, va ser fundada per un membre d'una família hispànica dit de «Sarria» o «Sarrià». En Jordi Bilbeny conjectura en aquest article la possibilitat que fos un cavaller de la famosa nissaga dels Sarrià barcelonins, raó per la qual el temple va ser dedicat, des del començament, als mariners.

A més a més de la gran quantitat de lèxic català que ha perviscut incrustat dins la llengua maltesa[1], i de la gran quantitat de cognoms catalans que encara avui dia es troben com a cognoms de ciutadans maltesos actuals[2], a Malta hi ha alguns noms de ciutats, viles o barris de clara ressonància catalana, com ara Fontana o Floriana, que caldria estudiar detingudament. Existeix un indret dit Il-Buskett, a la vall de Wiedil-Luq, al sud de Rabat, que precisament és un «bosquet», on jo diria que no hi ha d'haver cap mena de dubte perquè el puguem considerar també un altre topònim cent per cent català. I, encara que a primer cop d'ull no es pugui descobrir, hom creu que el barri de Balzunetta, a Floriana, es podria haver dit en un origen Barceloneta, abans que els canvis fonètics li donessin la forma maltesa actual[3], raó per la qual tindria la seva antiga església dedicada precisament als mariners i s'hauria dit de «Nostra Senyora de Sarrià»[4], perquè el seu fundador havia estat el cavaller de Sant Joan Martí de Sarrià. Amb tot, la història actual maltesa o bé l'anomena «Martín de Sarria Navarra»[5] o bé «Martín de Sarria Navarro»[6]. I, encara, alguns estudiosos converteixen el segon cognom en el país de procedència, com ho fa la Dominique Chambry a la seva guia enciclopèdica sobre Malta, on exposa que el nom d'aquesta capella i el carrer que la creua es diuen així «després del cavaller navarrès Martín de Sarria, qui construí una petita capella en aquest racó a final del segle XVI»[7].

Carrer Sarrià, a Balzunetta, prop de l'Església de Santa Maria de Sarrià (twitter.com)

I el mateix ens advera, per bé que al segle XVII, En Gian Francesco Abela, per qui «aquella Església es diu de Sarria pel fundador, que fou un Cavaller navarrès de la dita família, el qual, per a la seva devoció, l'erigí i la fabricà a l'any

1585»[8], si bé la capella actual és posterior al 1675[9]. Conformement, també el fa navarrès l'Achile Ferres ja al 1866 a la seva Descrizione Storica delle Chiese di Malta e Gozo[10]. Sembla, doncs, que s'hagi volgut fer navarrès a la força aquest il·lustre cavaller, malgrat que un dels primers llibres impresos que ens n'aporta el nom, editat al 1639, tan sols innovi que es deia «Martin de Sarria»[11] i que pertanyia als «Cavallers de la Llengua d'Aragó, Catalunya i Navarra»[12]. I res més. És a dir, que es deia «Sarria» o «Sarrià» i que era un membre d'aquesta mateixa nissaga. Però jo m'inclino a creure que es tractaria d'un «Sarrià», perquè, entre d'altres raons de pes, és el nom que té avui dia. Ara bé: el nom real d'aquesta església era el de «la Concepció de Maria Verge»[13], que és un culte multisecular, celebrat a Catalunya durant tota l'Edat Mitjana i, en alguns moments de la història, un culte exclusivament català.

Capella de Nostra Senyora de Sarrià, a Balzunetta (sgpc.floriana.skola.edu.mt)

Així, d'acord amb l'Eduard Junyent, «la creença en la immunitat de la Verge Maria, concebuda sense pecat original, era prou arrelada a Catalunya amb la divulgació de la doctrina lul·liana d'ençà que el Doctor Il·luminat, l'any 1272, compongué el tractat De Immaculata Virginis Conceptione. A Barcelona, ja el 4 de novembre de 1281, el domer major, Bertran de Molins, demanà al bisbe Arnau de Gurb la institució de la festa de la Concepció de Maria, per la qual disposà la dotació convenient. A la Seu de Girona, la institució fou efectuada el 1330 a instància del canonge Arnau de Montrodon, i a Elna deu anys més tard, el 1340; a Tarragona es troben referències el 1372, a Tortosa el 1388 i a la Seu d'Urgell el 1400. A Vic degué instituir-se després del 1350 i tingué culte en una capella pròpia edificada en el claustre nou per Pere de Soler, canonge de Mallorca i oriünd de Vic»[14]. De conformitat amb l'Hèctor Càmara, «els reis de la Corona d'Aragó sempre defensaren aquesta creença: el 1333 Alfons III fundà una confraria sota aquesta advocació (Confraria de la Casa del Senyor Rei), integrada pels reis, els consellers reials i els consellers de la ciutat de Barcelona; i el 1394 Joan I signà un decret que establia la celebració general d'aquesta festivitat i que [en] prohibia la predicació en contra (a partir de 1415, els detractors podien ser acusats, fins i tot, de lesa majestat)»[15]. I, per aquest mateix motiu, En Cristòfor Colom, en tant que barceloní, va tenir una devoció fortíssima a la Concepció de la Mare de Déu. En Caius Parellada, que ho observa, documenta i relata, hi dedica un capítol sencer al seu llibre meravellós Colom venç Colombo, tot recordant-nos que, durant el primer viatge transoceànic, «a la segona illa que va descobrir, segons que diu el mateix Colom a la seva lletra a Santàngel, "vaig posar nom l'illa de Santa Maria de Concepció" i també va donar el nom de Concepció al port més esplèndid que va trobar a l'illa Espanyola o de Sant Domingo»[16]. Tot això, doncs, i el fet que l'església que En Martí de Sarrià va construir fos dedicada precisament als mariners i en un barri que, segons la tradició maltesa, té un nom que deriva de «Barceloneta», semblaria indicar que, més que navarrès, podria tractar-se d'un català. D'un català tingut com a aragonès o fet passar per aragonès. D'un altre català desnaturalitzat per raó de la censura d'estat. D'un català que devia haver tingut –o ell o la seva família– alguna relació, d'una banda, amb la marineria i la navegació i, de l'altra, amb les estructures de poder. I, atesos els antecedents i les traces observades, no m'és gens difícil poder-lo relacionar amb la nissaga catalana dels Sarrià, que també van ser a Malta i que també van ser navegants.

Efectivament, ja En Muntaner ens parla dels dos germans, capitans de vaixells, Vidal i Bernat de Sarrià, que, a final del segle XIII, fan la via de Messina a Nàpols amb vint galeres, seguint les instruccions del rei Jaume I de Sicília i II de Catalunya[17]. És el mateix cronista qui ens diu que En Bernat era noble i tenia els càrrecs de tresorer i conseller reials, si bé també fa les funcions d'ambaixador reial[18]. I la Maria Teresa Ferrer postil·la que en el transcurs d'aquesta mateixa expedició, del juliol del 1298, «atacà les illes de Pantel·leria, Malta i Gozzo»[19] i se'n va apoderar[20]. Amb la qual cosa ja tenim una relació directa d'un noble de la nissaga dels Sarrià, navegant i membre del consell reial, amb Malta, tot i que també va saquejar Gerba i els Quèrquens[21]. Era casat amb Isabel de Cabrera[22]. Al 1309 el veiem signar com a «almirayl» el tractat de pau entre Jaume II i el rei de Bugia[23]. Conformement, al 1296 hi ha documentat En Bertran de Sarrià, conseller d'En Jaume II[24]. A més a més, trobem En Jaume de Sarrià a Tebes, on, el 26 de març del 1314 expedeix un document en llatí com a canceller de la Companyia catalana de Grècia[25]. Els Sarrià eren encara una família de nobles barcelonins que entre els segles XIII i XV van tenir una casa forta al pla del cap i casal[26] i que van ser «senyors de la Torre de Sarrià i castlans de la Canonja de Barcelona des del segle XII»[27]. En Josep Hernando ens documenta entre aquests Sarrià de Barcelona, ja al segle XIV, el conseller Berenguer de Sarrià[28] i, entre d'altres, els canviadors Arnau[29] i Berenguer[30]. Un membre d'aquesta família –un «A. de Sarrià»– apareix en un document del 1319, com a testimoni al costat de «frare Ramon d'Empúries, prior de l'orde de l'Hospital de Jerusalem a Catalunya»[31], cosa que ens torna a indicar, atès que l'orde de l'Hospital va acabar esdevenint l'orde de Malta, la relació entre els Sarrià, aquest orde de cavalleria i l'illa de Malta.

Escut d'armes de la família dels Sarrià (wikipedia.org)

També veiem a les primeries del 1399 En Burguet de Sarrià a l'entorn de la coronació del rei Martí I, duent-hi a terme

tasques de crèdit[32]. Ja al segle XV, trobem En Vidal de Sarrià, habitador als afores de Barcelona, la casa del qual va rebre l'impacte d'un llamp el 14 de setembre del 1458[33]. I al 1472 tenim constància d'En Guerau de Sarrià revoltant-se amb un grup d'homes armats a Sarrià contra el poder de la Generalitat, a favor del rei Joan[34]. Finalment, i contemporanis d'En Martí de Sarrià que promourà la construcció de l'església maltesa, tenim a Barcelona, documentats, a cavall del segle XVI i XVII, En Francesc de Sarrià, canonge de la catedral de Barcelona[35], i, entre el 1562 i el 1576, el cavaller i conseller de la ciutat, Galceran de Sarrià[36]. Doncs, bé: com que, ara ja sabem que els consellers reials i els consellers de la ciutat de Barcelona formaven part de la confraria reial dedicada al culte de la Concepció de la Mare de Déu, i que diversos membres de la família Sarrià van ser consellers reials i consellers de Barcelona, encara seria més normal i tot tindria molt més sentit si el Martí de Sarrià que funda l'església de la Concepció de la Mare de Déu a Malta fos un familiar d'aquesta noble nissaga. Sobretot, perquè sabem per la Carme Batlle que es pot observar «la tendència del llinatge a destinar un dels fills a la Seu de Barcelona»[37]. Però aquest és un repte de la recerca que caldria afrontar en un estudi posterior. De moment, quedi dit que els Sarrià barcelonins eren a Sicília al llarg dels segles XIII, XIV i XV i es van moure a les cancelleries dels reis catalans d'aquest famós regne itàlic. Com que, a més a més, eren cavallers de l'Orde de l'Hospital i membres de la confraria de la Concepció de la Mare de Déu, i l'Església maltesa de Santa Maria de Sarrià era dedicada, precisament, a aquest culte, se'n podria inferir que al darrera d'aquesta església maltesa bé hi podia haver hagut un membre de la nissaga barcelonina dels Sarrià.

Jordi Bilbeny

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES:

[1] Vg. LLUÍS DE YZAGUIRRE i MAURA, «Catalunya-Malta: la connexió perduda», http://latel.upf.edu/terminotica/membres/DE_YZA/publi/catalunya_malta.pdf., p. 1-8; IGNASI BADIA, «El rei malalt i l'estilet o notes sobre les relacions entre el maltès i el català», Quaderns. Revista de traducció, 11 (2004), p. 117-125; PERE ALZINA i BILBENY, «La influència de la llengua catalana en els noms d'ocells maltesos»; web de l'Institut Nova Història, 12 de maig del 2011, https://www.inh.cat/articles/La-influencia-de-la-llengua-catalana-en-els-noms-d'ocell-maltesos; MANEL CAPDEVILA, «Paraules malteses-catalanes», La Vaca Cega; http://www.histo.cat/sabir/Paraules-malteses-catalanes.

[2] Vg. PERE ALZINA, «Els cognoms catalans a la Malta actual»; https://www.inh.cat/arxiu/vid/15e-Simposi-sobre-la-Descoberta-Catalana-d'America/Pere-Alzina-Els-cognoms-catalans-a-la-Malta-actual; JOSEP ABELA MONTOYA, «Els Abela de Malta, hereus de la baronia d'Abella del Pallars Jussà (segles XI-XV)»; web de l'Institut Nova Història, 1r de desembre del 2018;

https://www.inh.cat/articles/Els-Abela-de-Malta,-hereus-de-la-baronia-d-Abella-del-Pallars-Jussa-segles-XI-XV-; JORDI BILBENY, «Els "Grech" de Malta i els "Grech" catalans», web de l'Institut Nova Història, 21 de març del 2019; https://www.inh.cat/articles/Els-Grech-de-Malta-i-els-Grech-catalans i

«Els Inguanez de Malta, provinents dels Guanech o Desguanech catalans», web de l'Institut Nova Història, 9 de setembre del 2019, https://www.inh.cat/articles/Els-Inguanez-de-Malta,-provinents-dels-Guanech-o-Desguanech-catalans.

[3]Vg. ANNE ZAMMIT, «Balzunetta origins», Times of Malta, 22 d'octubre del 2017, https://timesofmalta.com/articles/view/Balzunetta-origins.661032; EUROPA PRESS, «Malta y su desconocido legado español»; epturismo, 28 de maig del 2016, https://www.europapress.es/turismo/mundo/noticia-malta-desconocido-legado-espanol-20160528122941.html; EUROPA PRESS, «Descubre el desconocido legado español de la isla de Malta»; 20minutos, 4 de juny del 2016; https://www.20minutos.es/noticia/2759274/0/malta-descubre-desconocido-legado-espanol/ i ALBERTO DE FRUTOS, «Malta y España: dos paises que se dan la mano»; Historia de Iberia Vieja, 18 d'agost del 2017; http://www.historiadeiberiavieja.com/secciones/historia-medieval/malta-espana-dos-paises-se-dan-mano.

[4]Vg. EUROPA PRESS, «Malta y su desconocido legado esapañol»; ob. cit.

[5] FRANS H. SAID, «Sarria Church. Floriana»; Times of Malta, October 8, 2011; https://www.timesofmalta.com/articles/view/20111008/letters/Sarria-church-Floriana.388217.

[6] VICTOR J. RIZZO, Discover Floriana. Historic Walks in a Green City; Din l-Art Helwa i Floriana Local Council, Floriana, 2010, p. 19.

[7] D. CHAMBRY, Malta (Nagel's Encyclopedia-Guide); Nagel Publishers, Ginebra, 1978, p. 122.

[8] GIO[VANNI] FRANCESCO ABELA, Della Descrittioni di Malta, Isola nel Mare Siciliano, con le sue Antichità, ed Altre Notitie; Paolo Bonacota, Malta, MDCXLVII, Llibre Quart, foli 93.

[9] Cf. ADRIANA BISHOP, «A inside look at Sarria Church, Floriana», GuideMeMalta.com, https://www.guidememalta.com/en/an-inside-look-at-sarria-church-floriana.

[10]Vg. ACHILLE FERRES, Descrizione Storica Delle Chiese di Malta e Gozo; Malta, 1866, p. 237.

[11] IUAN AGUSTIN DE FUNES, Coronica de la Ilustrissima Milicia, y Sagrada Religion de San Iuan Bautista de Ierusalem; Pedro Verges, Saragossa, 1639, foli 603.

[12] Ídem, foli 602.

[13] A. FERRES, ob. cit., p. 237.

[14] EDUARD JUNYENT, «El cicle concepcionista de la Seu de Barcelona»; Analecta Sacra Tarraconensia, XI (1935), p. 173.

[15] HÈCTOR CÀMARA i SEMPERE, La Mare de Déu en el Flos Sanctorum Romançat (1494); Publicacions de la Universitat d'Alacant; Sant Vicent del Raspeig, 2009, p. 107, nota 60.

[16] CAIUS PARELLADA, «Colom i la Immaculada Concepció», Colom venç Colombo. La vera naturalesa catalana del descobridor del Nou Món; Aleu & Domingo, S.L.; Barcelona, 1987, p. 159.

[17] R. MUNTANER, ob. cit., vol. II, cap. 148, p. 6.

[18] Ídem, cap. 182, p. 43.

[19] MARIA TERESA FERRER i MALLOL, Organització i defensa d'un territori fronterer. La governació d'Oriola en el segle XIV; Consell Superior d'Investigacions Científiques – Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 1990, p. 25.

[20] FRANCISCO FIGUERAS PACHECO, «Provincia de Alicante»; Geografia General del Reino de Valencia; dirigida per F[rancesc] Carreras y Candi; Establecimiento Editorial de Alberto Martin, Barcelona [1920], p. 688.

[21] Cf. M. T. FERRER i MALLOL, ob. cit., p. 25 i «La guerra en cors amb els països musulmans occidentals en els primers anys del regnat de Jaume II (1291-1309); Anuario de Estudios Medievales, 38, 2 (2008), p. 841.

[22] RAMON MUNTANER, Crònica; a cura de Marina Gustà, Les Millors Obres de Literatura Catalana, núm. 20, Edicions 62 i «La Caixa», Barcelona, 1979, vol. II, cap. 268, p. 161.

[23] Cf. ANTONIO DE CAPMANY Y DE MONTPALAU, Memorias Historicas sobre la Marina, Comercio, y Artes de la Antigua Ciudad de Barcelona; Imprenta de Sancha, Madrid, MDCCXCII, tom IV, doc. XX, p. 41.

[24] Cf. ANTONI RUBIÓ Y LLUCH, Documents per l'Historia de la Cultura Catalana Mig-Eval; Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, MCMXXI, volum II, doc. X, p. 8.

[25] Cf. KENNETH M. SETTON, Los catalanes en Grecia; traducció de Juan Godo, Aymà, S.A. Editora; Barcelona, 1975, p. 44, nota 37.

[26] Cf. ANNA CARBONELL i CURELL i MONTSERRAT ABAD i CARILLA, Història, política, societat i cultura als Països Catalans; Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1996, vol. 3, «Segles XIII-XV», p. 242.

[27] PERE ORTÍ i GOST, «La casa i les possessions d'un jurista barceloní segons el seu inventari de béns: Burget de Sarrià (1338)»; Miscel·lània de Textos Medievals, 7 (1994), p. 324.

[28] Cf. JOSEP HERNANDO, Els esclaus islàmics a Barcelona: blancs, negres, llors i turcs. De l'esclavitud a la llibertat (s. XIV); Consell Superior d'Investigacions Científiques – Institució Milà i Fontanals – Departament d'Estudis Medievals; Barcelona, 2003, p. 773.

[29] Ídem, p. 266

[30] Ídem, p. 263.

[31] JOAQUIM MIRET i SANS, El forassenyat primogènit de Jaume II; Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XVIII; Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1957, p. 33.

[32] Cf. JOSEP-DAVID GARRIDO i VALLS, Vida i regnat de Martí I, l'últim rei del Casal de Barcelona; Rafael Dalmau, Editor; Barcelona, 2010, p. 168-169.

[33] Cf. Dietaris de la Generalitat de Catalunya; obra dirigida per Josep M. Sans i Travé, a cura de Lluïsa Cases i Loscos, Josep Fernàndez i Trabal i Laureà Pagarolas i Sabaté; Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència; Barcelona, 1994, vol. I, «Anys 1411 a 1539», p. 151.

[34] Ídem, p. 205-206.

[35] Cf. SANTI TORRAS TILLÓ, Pintura catalana del Barroc. L'auge col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII; Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2012, p. 75, nota 81.

[36] Cf. Dietaris de la Generalitat de Catalunya; ob. cit., vol II, «Anys 1539 a 1578», p. 132 i 491.

[37] CARME BATLLE GALLART, «La casa de Bernat de Sarrià, canonge de la Seu de Barcelona, vers 1300»; Anuario de Estudios Medievales, 28 (1998), p. 620.